

Téma 5. : Bipolárny tranzistor (L, R)

Zadanie:

1. Oboznámte sa s katalógovými údajmi a parametrami bipolárneho tranzistora KF 506 (včítane h-parametrov).
2. Overte funkčnosť meraného tranzistora.
3. Na charakterografe HAMEG HM 8042 odsimulujte V-A charakteristiky bipolárneho tranzistora a odčítajte veľkosti zosilnenia a h-parametrov pre pracovné body
P1: $I_{C1}=1\text{mA}$, $U_{CE1}=5\text{V}$ a **P2:** I_{C2} , $U_{CE2}=5\text{V}$.
4. Navrhňte a zapojte obvod vhodný na meranie jednosmerných V-A charakteristík tranzistora v zapojení so spoločným emitorom.
5. Zmerajte a graficky znázornite
  - a) prevodovú prúdovú charakteristiku $I_B = f(I_C)$ pri $U_{CE} = \text{konštanta}$ (5V)
  - b) dve vstupné V-A charakteristiky $I_B = f(U_{BE})$ pri $U_{CE} = \text{konštanta}$ (0V, 5V)
  - c) tri výstupné V-A charakteristiky $I_C = f(U_{CE})$ pri $I_B = \text{konštanta}$ ($0\mu\text{A}$, I_{BP1} , I_{BP2}) tranzistora v zapojení so spoločným emitorom.
6. V pracovných bodoch v aktívnej oblasti výstupných V-A charakteristík **P1** $I_{CP1}=1\text{mA}$, $U_{CEP1}=5\text{V}$ a **P2** I_{CP2} , $U_{CEP2}=5\text{V}$ (mali by ležať na nameraných výstupných charakteristikách) graficky určite veľkosť h-parametrov hybridného modelu tranzistora pre nf signály s malou amplitúdou (zapojenie SE), podľa rovníc

$$\begin{cases} u_{eb} = h_{11e}i_b + h_{12e}u_{ce} \\ i_{ce} = h_{21e}i_b + h_{22e}u_{ce} \end{cases}$$

a nakreslite zodpovedajúci náhradný obvod tranzistora využívajúci h parametre v pracovnom bode **P2**.

7. Z nameraných charakteristík vypočítajte:
  - a) jednosmerný a dynamický vstupný odpor $R_{j\text{smvstup}}$, r_{strvstup} ,
  - b) prúdový jednosmerný zosilňovací činiteľ β (h_{21E}).
8. Naznačte na výstupných charakteristikách tranzistora hranicu medzi saturačným a aktívnym režimom. Aký je rozdiel medzi aktívnym a saturačným režimom tranzistora?

Bipolárne tranzistory: odporučená literatúra: prednášky, ELEKTRONICKÉ PRVKY, (1999, M. Žiška, E. Stuchlíková) str. 131– 160.

Podklady k realizácii úloh zadania

K bodu 1:

- Bipolárny tranzistor pri svojej činnosti využíva nosiče náboja obidvoch polarít
- môže byť typu *npn* alebo *pnp*
- Obsahuje dva *pn* priechody a tri vrstvy v jednom základnom polovodičovom materiáli
- Podľa typu zapojenia poskytuje napäťové, prúdové, resp. výkonové zosilnenie.

NPN – bipolárny tranzistor KF 506 pre všeobecné použitie (katalóg str.197)

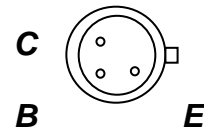
h- parametre pre pracovný bod **P1** $I_{C1} = 1\text{mA}$ $U_{CE1} = 5\text{V}$

$$h_{11e} = 2.2\text{k}\Omega$$

$$h_{12e} = 3.6\text{E}+4$$

$$h_{21e} = 30-100$$

$$h_{22e} = 12.5\mu\text{S}$$

U_{CBmax}	5V	$-I_{Emax}$	500mA	I_B ($U_{CB}=10\text{V}$, $-I_E=10\text{mA}$)	80-290 μA
U_{CEmax}	50V	I_{Bmax}	50mA	I_B ($U_{CB}=10\text{V}$, $-I_E=5\mu\text{A}$)	<1 μA
U_{EBmax}	7V	I_{CBO} ($U_{CB}=60\text{V}$)	...10nA	U_{BES} ($I_C=150\text{mA}$, $I_B=15\text{mA}$)	<1,3V
I_{Cmax}	500mA	I_{CBO} ($U_{CE}=30\text{V}$)	...1 μA	U_{CES} ($I_C=150\text{mA}$, $I_B=15\text{mA}$)	<1,5V
P_{tot}	0.8W	I_{EBO} ($U_{EB}=5\text{V}$)	...10 μA	r_{bb} ($U_{CB}=10\text{V}$, $-I_E=10\text{mA}$)	35 Ω

K bodu 2:

- Funkčnosť priechodov meraného tranzistora možno overiť napr.:
- premeraním usmerňovacích vlastností priechodov diód emitor-báza a báza-kolektor ohmetrom (mení sa veľkosť odporu v priepustnom a v závernom smere)
- prehľadovým premeraním jednosmernej I-U charakteristiky (kontrola charakteru priebehu I-U charakteristiky) priechodov kolektor-báza a emitor-báza v priepustnom a závernom smere.
- Na charakterografe HAMEG HM 8042 (Starostlivo si naštudujte návod **HM 8042** (kap.3. 3)).

K bodu 3:

Pripojte tranzistor na na charakterograf HAMEG HM 8042 a odčítajte požadované hodnoty v pracovných bodoch P1 a P2.

Pracovný bod P1	$I_{C1} = 1.0\text{ mA}$	$U_{CE1} = 5\text{V}$	všetky pracoviská
Pracovný bod P2	$I_{C2} = 4.0\text{ mA}$	$U_{CE2} = 5\text{V}$	pracovisko č. 1
	$I_{C2} = 5.0\text{ mA}$	$U_{CE2} = 5\text{V}$	pracovisko č. 2
	$I_{C2} = 6.0\text{ mA}$	$U_{CE2} = 5\text{V}$	pracovisko č. 3
	$I_{C2} = 7.0\text{ mA}$	$U_{CE2} = 5\text{V}$	pracovisko č. 4
	$I_{C2} = 8.0\text{ mA}$	$U_{CE2} = 5\text{V}$	pracovisko č. 5

Odporučená tabuľka nameraných hodnôt

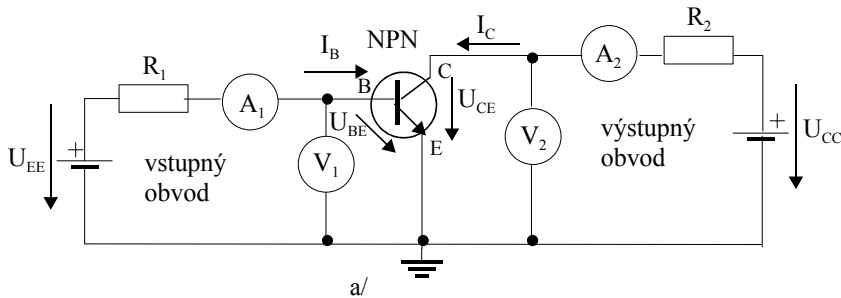
	U_{BE} (V)	I_B (μA)	U_C (V)	I_C (mA)	β	h_{11} (Ω)	h_{21}	h_{22} (mS)
P1								
P2								

! Nastavenie meracích rozsahov

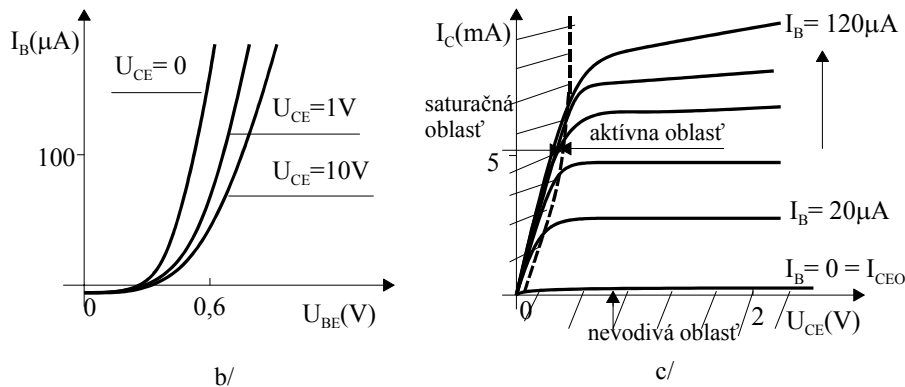
Pre pracovný bod **P1** $I = 2 \text{ mA}$ $U = 10 \text{ V}$ $P = 0.4 \text{ W}$
 Pre pracovný bod **P2** $I = 20 \text{ mA}$ $U = 10 \text{ V}$ $P = 0.4 \text{ W}$

K bodu 4:

Zapojte obvod na meranie jednosmernej V-A charakteristiky tranzistora v zapojení so spoločným emitorom podľa schémy na obr. 6.1. Ochranný odpor R_2 v kolektorovom obvode sa volí podľa typu tranzistora, aby vyhovoval pracovnej oblasti, v ktorej budete merať $R_2 = (U_2 - U_{CE})/I_C$. Odpor R_1 zaradíme do obvodu pre citlivejšiu reguláciu prúdu I_B, I_E .

Obr. 6.1 Vstupné a výstupné V-A charakteristiky BT zapojenie so spoločným emitorom

K bodu 5:

Poznámky k meraniu VACH

!Upozornenie – dodržte pri meraní odporučené maximálne hodnoty prúdov a napätí

!Upozornenie – pri každom meraní skontrolujte a v prípade potreby dostavte parameter, ktorý má byť konštantný na požadovanú hodnotu

Dodržiavajte maximálne dovolené hodnoty prúdov a napätí.

Prevodová prúdová charakteristika $I_B = f(I_C) / U_{CE} = const$ Zvoľte $U_{CE} = 5 \text{ V}$
 Odporučené hodnoty $I_B \approx 0, 0.01, 0.1, 0.5, 1, 2 \text{ mA}$

! Upozornenie – pri každom meraní skontrolujte a v prípade potreby dostavte U_{CE}

Odporučené tabuľky nameraných hodnôt

P. č.	U_{CE} [V]	I_B [μA]	U_{BE} [V]	I_C [mA]	U_{CE}	I_B	U_{BE}	I_C
1.-8.	0				5 V			

Vstupné charakteristiky

$I_B = f(U_{BE}) / U_{CE} = \text{const}$ Zvoľte $U_{CE} = 0V, 5V$
Odporučené hodnoty $I_B \approx 0.1, 1, 10, 20, 50, 100, 150, 200\mu A$

Výstupné charakteristiky

$I_C = f(U_{CE}) / I_B = \text{const}$ Zvoľte $I_B = 0\mu A, I_{B1}, I_{B2}$
Odporučené hodnoty $U_{CE} \approx 0.05, 0.1, 0.2, 0.5, 1, 2, 5, 10V$

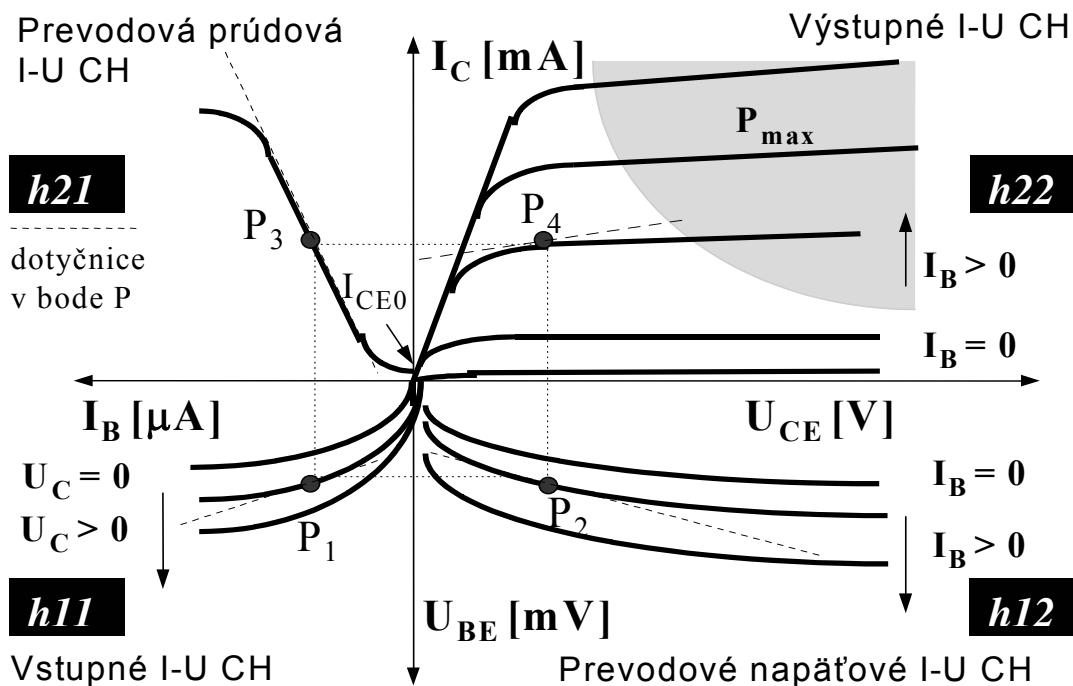
- **Určenie I_{B1}, I_{B2} meraním:** Nastavte zadaný pracovný bod, odčítajte hodnotu prúdu I_{BP1} (I_{BP2}) a zmerajte príslušnú výstupnú charakteristiku.

! Upozornenie – pri každom meraní skontrolujte a v prípade potreby dostavte I_B

Odporučené tabuľky nameraných hodnôt

P. č.	I_B [μA]	U_{CE} [V]	I_C [mA]	U_{BE} [V]	I_B [μA]	U_{CE} [V]	I_C [mA]	U_{BE} [V]	I_B [μA]	U_{CE} [V]	I_C [mA]	U_{BE} [V]
1.-8.	0				I_{BP1}				I_{BP2}			

!!!! Namerané charakteristiky vynesť do grafu podľa obr. 6.2

Obr. 6.2. Určovanie parametrov hybridného modelu (h) vo zvolenom pracovnom bode tranzistora grafickým spôsobom. VACH tranzistora npn pri nf v zapojení SE. Pracovný bod je na VACH vyznačený písmenom P (s indexami 1 až 4). Viacero podrobností uvádzajú skriptá na str.156, kapitola 7.1.12.2

K bodu 6:

V pracovných bodoch $P1$ ($P2$) graficky určte h -parametre pracovných bodov. Jednotlivé h -parametre zodpovedajú smerniciam dotyčníc v pracovných bodoch podľa obr. 6.2.

$$h_{11} = \left. \frac{\Delta u_{BE}}{\Delta i_B} \right|_{u_{CE} = \text{const}}$$

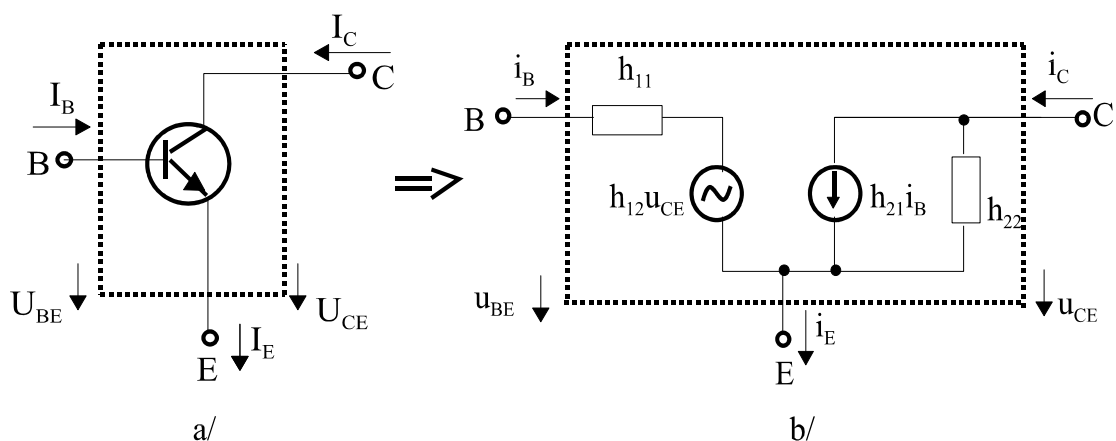
$$h_{21} = \left. \frac{\Delta i_C}{\Delta i_B} \right|_{u_{CE} = \text{const}}$$

$$h_{22} = \left. \frac{\Delta i_C}{\Delta u_{CE}} \right|_{i_B = \text{const}}$$

- Medzi jednosmernými a striedavými h -parametrami je rozdiel, hoci ich definičné rovnice sú formálne rovnaké! Zjednodušene povedané, ako rozdiel medzi statickým a dynamickým odporom. Striedavé h -parametre určujú vzájomné závislosti obvodových veličín tranzistora pri malých zmenách signálu. Ich určenie spočíva v linearizácii charakteristík v malom okolí pracovného bodu. Pri určovaní daného h -parametra treba podmienky merania nastaviť tak, aby príspevky od iných h -parametrov boli nulové. Pri konverzii rovníc s h -parametrami na obvodový model využite základné zákony pre riešenie elektrických obvodov.

$h_{11} = \frac{u_i}{i_i} u_o = 0$	vstupný odpor pri výstupe nakrátko
$h_{12} = \frac{u_i}{u_o} i_i = 0$	spätnoväzobný prenos napät'ový pri vstupe naprázdno
$h_{21} = \frac{i_o}{i_i} u_o = 0$	prúdový zosilňovací činiteľ pri výstupe nakrátko
$h_{22} = \frac{i_o}{u_o} i_i = 0$	výstupná vodivosť pri vstupe naprázdno

- Grafické určovanie h -parametrov je ilustrované v kap. 7. 13. Hybridný model bipolárneho tranzistora npn v zapojení so spoločným emitorom je znázornený na obr. 6. 3.

Obr. 6.3. Hybridný model bipolárneho tranzistora

K bodu 7:

$$R_{vst} = \frac{U_{BE}}{I_B}, \text{ vstupný jednosmerný odpor}$$

$$r_{vst} = \frac{\Delta U_{BE}}{\Delta I_B}, \text{ vstupný dynamický odpor}$$

$$\beta = \frac{I_C}{I_B}, \text{ prúdový jednosmerný zosilňovací činiteľ } \beta \text{ (} h_{21E} \text{)}.$$

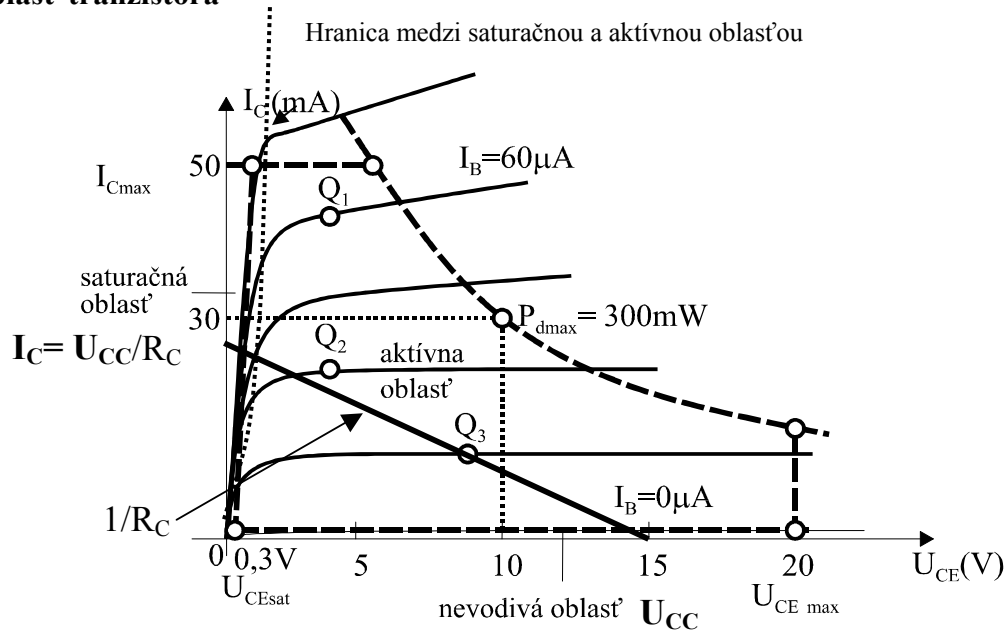
K bodu 8

Informácie nájdete v kap. 7. 1. 10. Oblasť režimu saturácie (obidva priechody pn sú polarizované priepustne) je ohraničená maximálnym prúdom kolektora, maximálnym výkonom a krivkou pre ktorú platí $U_{CB} = 0$ (obr. 7. 7c).

Oblasti tranzistora :

- Aktívna oblasť – tu sú vzťahy medzi prúdom a napätím lineárne
- Saturačná oblasť – hranicou medzi ňou a aktívnou oblasťou je krivka $U_{CB}=0$

Pracovná oblasť tranzistora

Obr. 6.3 Ohraničenie bezpečnej pracovnej oblasti tranzistora ($I_{Cmax}=50 \text{ mA}$, $U_{CEmax}=20 \text{ V}$, $P_{Dmax}=U_{CE} \cdot I_C=300 \text{ mW}$) a zaťažovacia priamka.

Základné rovnice pre ľubovoľné zapojenie tranzistora

$$\begin{cases} U_{CE} = U_{CB} + U_{BE} \\ I_E + I_B + I_C = 0 \end{cases}$$

Pre zapojenie so spoločným emitorom po úpravách platí:

$$I_C = \beta I_B + I_{CE0}, \text{ kde } \beta_{jst} = \frac{I_C}{I_B}, U_{CE} = \text{konšt.}$$

$\beta_{stried} = \frac{\Delta I_C}{\Delta I_B}, U_{CE} = \text{konšt.}$ sú jednosmerný a striedavý prúdový zosilňovací činiteľ (SE).